Культура Беларусі
ў другой палове *XVII – XVIII* ст.

План

1. Гістарычныя ўмовы развіцця культуры

2. Развіццё асветы і навукі

3. Мастацтва

4. Прыгонны тэатр

5. Мастацкія вырабы мануфактур

Гістарычныя ўмовы развіцця культуры

Сярэдзіна XVII ст. стала пачаткам разбуральнага веку ў гісторыі Беларусі, умовы развіцця культуры былі ўскладнены шматлікімі войнамі:

- ✔ 1648-1651 гг. – казацка-сялянская вайна, якая мела характар антыфеадальнай барацьбы і закончылася паражэннем паўстанцаў;
- ✔ 1654-1667 гг. – вайна Расіі з Рэччу Паспалітай.

У выніку войнаў беларускае насельніцтва прымусова перасялялася ў Расійскую дзяржаву. Вялікая колькасць жыхароў беларускіх зямель апынулася ў Маскве, дзе пасялілася ў Мяшчанскай слабадзе.

Беларускія майстры будавалі і ўпрыгожвалі многія храмы і палацы Масквы і Падмаскоўя.

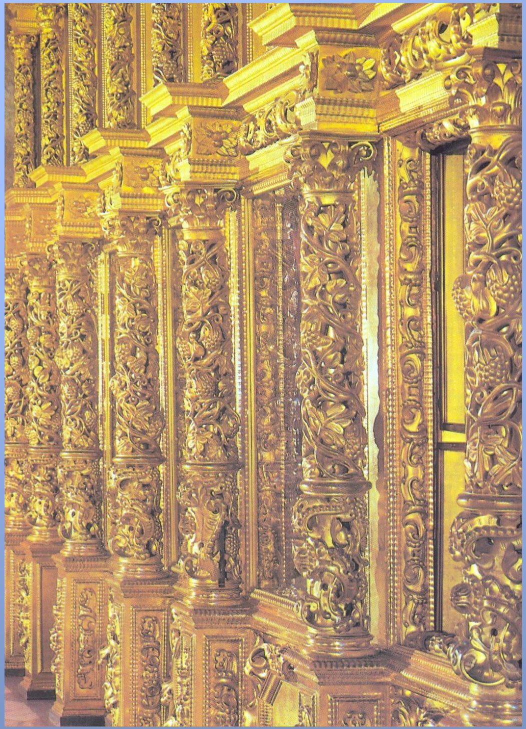

Іканастас Смаленскага сабора

Майстры на чале са шклоўскім разьбяром Клімам Міхайлавым стварылі сапраўдны шэдэўр - пяціярусны разны пазалочаны іканастас у Смаленскім саборы маскоўскага Новадзівочага манастыра.

Беларускія майстры выканалі ўсе разьбярныя работы па вонкавым і ўнутраным убранні драўлянага Каломенскага палаца цара Аляксея Міхайлавіча.

Палац у сяле Каломенскім

У Маскве працавалі гандляры, а таксама беларускія майстры 52 спецыяльнасцей. Асаблівую славу і попыт набыла невядомая раней у Маскве шматколерная рэльефная кафля (керамічны выраб):

- “мураўленая” (з празрыстай зялёнай палівай)
- і “канінная” (размаляваная непразрыстай эмаллю розных колераў).

Галоўны фасад рэзідэнцыі мітрапалітаў. Кафля

На развіццё культуры адмоўна паўплывалі падзеі Паўночнай вайны (1700-1721 гг.). Баявыя дзеянні Расіі на чале з Пятром I, Даніі, Саксоніі, Рэчы Паспалітай супраць Швецыі разгарнуліся на тэрыторыі Беларусі. У час вайны былі зруйнаваны і спалены многія гарады і вёскі.

Гістарычныя ўмовы развіцця культуры былі звязаны таксама з узмацненнем працэсу акаталічвання. У XVII-XVIII стст. у ВКЛ гаспадарыла цалкам апалячаная беларуская шляхта. Беларуская мова страціла статус мовы афіцыйнага справаводства, дзяржаўнымі былі абвешчаны польская і лацінская. Беларускамоўнай заставалася пераважна народная культура.

Пётр I

У другой палове XVIII ст. на Беларусь з Еўропы пранікаюць ідэі Асветніцтва, якія абвяшчалі прыярытэт асветы, навукі, розуму ў жыцці асобы, грамадства, дзяржавы. Грамадскім ідэалам становіцца адукаваны чалавек. Пашырэнню асветніцкіх ідэй спрыялі навуковыя адкрыцці ў прыродазнаўчых навуках і дасягненні ў галіне гуманітарных ведаў.

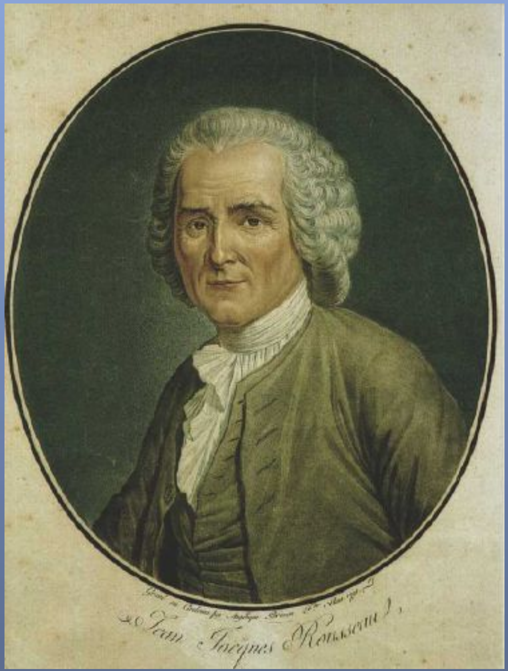

Жан Жак Русо

На Беларусі былі вядомы творы Ф. Вальтэра, Д.Дзідро, Ш.Мантэск'ё, Ж.-Ж.Руссо і іншых французскіх асветнікаў.

Ф.Вальтэр

Пад кіраўніцтвам французскага вучонага Ж.Жылібера пачала дзейнічаць медыцынская школа у Гародні, пры якой былі створаны аптэка, анатамічны музей, батанічны сад, бібліятэка. Падобных школ не было ні ў Расіі, ні ў Рэчы Паспалітай.

Ж.Жылібер

Гародзенская медыцынская школа. Сучасны выгляд

Умовы развіцця культуры Беларусі

- **“Разбуральнае стагоддзе”**
  - **Анты-феадальна я вайна 1648-1651 гг.**
  - **Вайна Расіі з Рэччу Паспалітай 1654-1667 гг.**
  - **Паўночная вайна 1700-1721 гг.**
- **Узмацненне працэсу акаталічвання**
- **Распаўсюдж-ванне ідэй Асветніцтва**

Развіццё асветы і навукі

Школьная справа заставалася ў руках каталіцкай і уніяцкай царквы. Адукацыя была даступная пераважна шляхецкім дзецям. Выкладанне вялося на лацінскай і польскай мовах. Вывучаліся “сем вольных мастацтваў”: граматыка, рыторыка, дыялектыка, арыфметыка, геаметрыя, астраномія, музыка.

Цэнтрам адукацыі і навукі была Віленская акадэмія (з 1781 г. – Галоўная школа ВКЛ), якая мела статус універсітэта.

Высокі ўзровень адукацыі забяспечвалі езуіцкія калегіумы.

Полацкі езуіцкі калегіум

У 1773 г. была створана Адукацыйная камісія (першае ў Еўропе міністэрства адукацыі), якая за 20 гадоў дзейнасці адкрыла 20 школ сярэдняй ступені. Паспяховае заканчэнне іх давала магчымасць паступлення ў Кракаўскі і Віленскі універсітэты. Дзякуючы намаганням камісіі на тэрыторыі Беларусі дзейнічала 200 пачатковых школ, сярод іх навучэнцаў 30% складалі сялянскія дзеці.

<u>Вынікі рэформы адукацыі 1770-1790-х гг.</u>:

- даступнасць адукацыі
- свецкі характар
- выкладанне на польскай мове замест латыні
- увага да развіцця разумовых здольнасцей дзяцей.

Славутыя традыцыі кнігадрукавання працягваліся ў XVIII ст., колькасць друкарань павялічылася да 11. У 1776 г. выйшла ў свет першая газета на тэрыторыі сучаснай Беларусі – “Газета Гродзеньска” (на польскай мове).

Кнігавыдавецтвам у Амстэрдаме (Галандыя) заняўся ўраджэнец Мсціслаўшчыны Ілья Капіевіч. Тут ён пазнаёміўся з маладым Пятром І, па даручэнні якога падрыхтаваў і выдаў першы дапаможнік па матэматыцы на рускай мове.

Запрошаны ў Маскву, Капіевіч выдаў першыя рускамоўныя падручнікі па граматыцы, рыторыцы і інш. (больш за 20 кніг).

Ілья Капіевіч (1651-1740)

Акрамя таго, І.Капіевіч стаў стваральнікам новага грамадзянскага шрыфту, выдаў першы ў Расіі каляндар, карту зорнага неба, слоўнікі “руска-лацінска-нямецкі” і “руска-лацінска-галандскі”.

Сярод вядомых вучоных – Казімір Семяновіч – аўтар кнігі “Вялікае мастацтва артылерыі”, якая мела поспех ва ўсёй Еўропе.

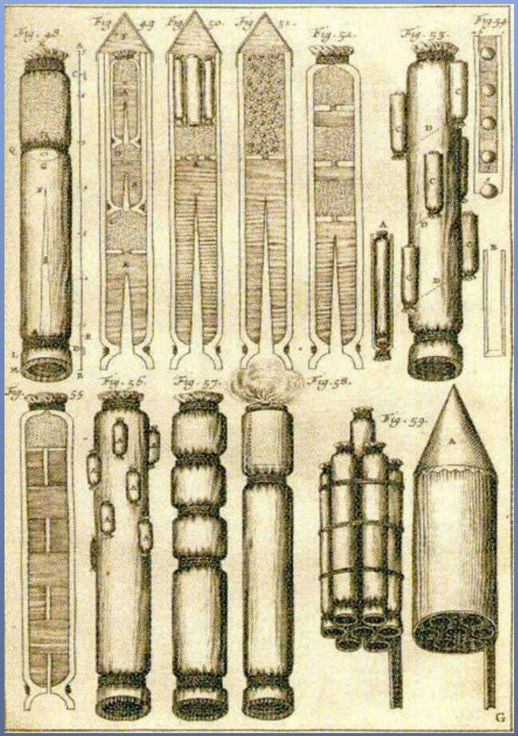

Шматступенчатая ракета

Ён адным з прешых стварыў праект шматступенчатай ракеты і лічыцца папярэднікам Цыялкоўскага і Каралёва.

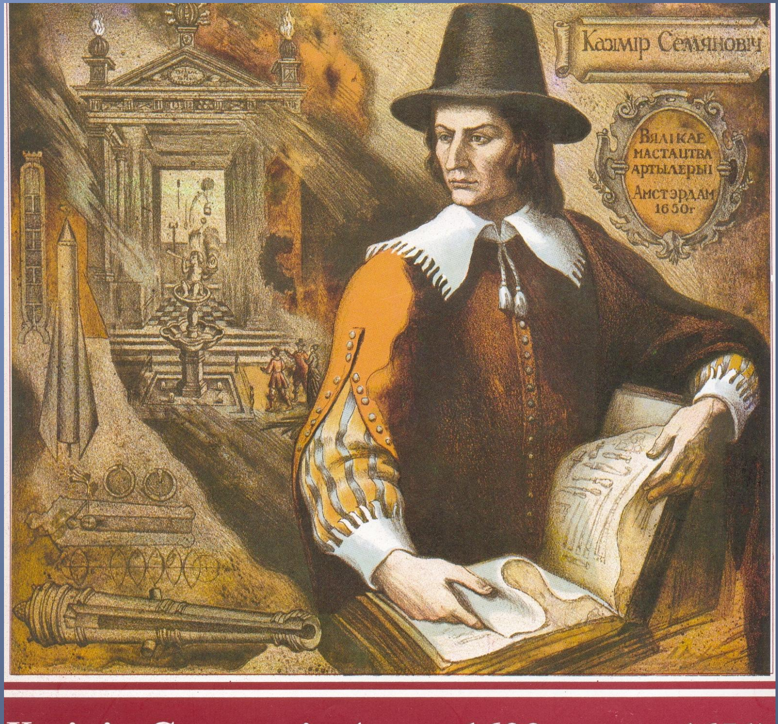

Казімір Семяновіч (каля 1600-пасля 1651)

Вучоны-прыродазнавец Марцін Пачобут-Адляніцкі вывучаў планету Меркурый, адкрыў невядомае сузор’е, вызначыў каардынаты шматлікіх населеных пунктаў на тэрыторыі Беларусі, рэктар Галоўнай школы ВКЛ.

М.Пачобут-Адляніцкі

Адным з найбольш значных дзеячаў беларускай і рускай культуры стаў ураджэнец Полацка, паэт, вучоны, мысліцель і асветнік Сімяон Полацкі. Ён закончыў Кіева-Магілянскі калегіум, Віленскі універсітэт. Абставіны жыцця прымусілі С.Полацкага выехаць у Маскву.

Сімяон Полацкі (1629-1680)

С.Полацкі стаў настаўнікам дзяцей цара Аляксея Міхайлавіча, у тым ліку васьмігадовага Пятра I, для якога С.Полацкі надрукаваў у адчыненай ім друкарні “Буквар языка славенскага”.

Па яго ініцыятыве была створана першая ў Расіі вышэйшая навучальная ўстанова – Славяна-грэка-лацінская акадэмія.

Славяна-грэка-лацінская акадэмія

Паводле твора С. Полацкага “Рыфмалагіён”, студэнт гэтай акадэміі М. Ламаносаў упершыню пазнаёміўся з вершаскладаннем.

РУѲМОЛОГІОН
или
СТІХОСЛОВЪ

“Рыфмалагіён”

С.Полацкага лічаць першым у Расіі прафесійным пісьменнікам. Ён стварыў зборнік “Ветраград мнагацветны”, у якім у алфавітным парадку размешчаны вершы, што ўтрымлівалі звесткі з розных навук, - гісторыі, геаграфіі…

“Ветраград мнагацветны”

Рукапісы і выданні С. Полацкага

С.Полацкі стаяў ля вытокаў першага ў Расіі тэатра, адчыненага пры царскім двары ў 1672 г., у якім частку акцёраў складалі жыхары Беларусі, вывезеныя з яе тэрыторыі.

Галоўнай справай жыцця ўраджэнца Берасцейшчыны Казіміра Лышчынскага стаў роздум аб чалавеку і яго боскім пачатку. У трактаце “Аб неіснаванні Бога” ён пісаў: “Чалавек – стваральнік бога, і бог з’яўляецца не сапраўднай існасцю, а стварэннем розуму…”.

Казімір Лышчынскі (1634-1689)

Ён выказваў думку, што наша планета – не цэнтр Сусвету, выбраны Богам, а адзін з нямгногіх населеных аб’ектаў. Рукапіс К.Лышчынскага трапіў у рукі царкоўнікаў, якія запатрабавалі смяротнай кары.

К.Лышчынскі быў абезгалоўлены і спалены на кастры на плошчы ў Варшаве па прыгаворы суда Рэчы Паспалітай, а попелам зарадзілі гармату і стрэлілі з яе.

Мастацтва

У XVIII ст. цэнтрамі развіцця мастацтва становяцца магнацкія рэзідэнцыі Радзівілаў у Нясвіжы, Сапегаў – у Ружанах, Агінскіх – у Слоніме, Тызенгаўзаў – у Гародне і інш.

Палац Радзівілаў у Нясвіжы

Палац Сапегаў у Ружанах

Паводле праектаў лепшых еўрапейскіх архітэктараў узводзяцца і перабудоўваюцца магнацкія палацава-замкавыя комплексы.

У канцы XVIII ст. быў пабудаваны палац М.Румянцава ў Гомелі.

Пашыраецца палацава-паркавая архітэктура, звязаная з будаўніцтвам у магнацкіх рэзідэнцыях паркаў са шматлікімі вадаёмамі, каналамі, каменнымі гротамі і г.д. Від парка – “пейзаж” – адыгрываў асноўную ролю пры яго планаванні.

Парк у рэзідэнцыі Румянцавых

Віцебская ратуша

У гарадах , якія мелі магдэбургскае права, будуюцца ратушы – неад’емныя прыкметы вольнага горада.

З XVI ст. вызначальным стылем у архітэктуры з’яўляецца барока, якому ўласцівы манументальнасць, раскоша ва ўбранстве будынукаў, двухвежавы фасад.

Паводле праекта польскага архітэктара Я.Глаўбіца ў 1743-1746 гг. быў перабудаваны ў стылі віленскага барока уніяцкі Сафійскі сабор у Полацку, які значна пацярпеў у гады Паўночнай вайны ад выбуху пораху, пад склад якога быў прыстасаваны расійскімі войскамі. Дзве ажурныя вежы, размешчаныя па баках будынка, паступова звужаюцца ўгару і ствараюць уражанне вышыні і зграбнасці сабора.

Полацкі Сафійскі сабор

Станіслаў Аўгуст Панятоўскі

У жывапісе папулярным заставаўся партрэтны жанр. Пры двары польскіх каралёў працавалі прафесійныя еўрапейскія майстры, палотны якіх сталі своеасаблівай школай для мясцовых мастакоў.

Так, еўрапейскім майстрам быў створаны партрэт Міхала Казіміра Агінскага, а нясвіжскім мастаком Ю.Гескім – партрэт апошняга караля Рэчы паспалітай Станіслава Аўгуста Панятоўскага.

Прыгонны тэатр

Самай яркай з’явай беларускай культуры гэтага часу стаў прыгонны тэатр. Найбольшую вядомасць набылі прыватнаўласніцкія тэатры Радзівілаў у Нясвіжы і Слуцку і Міхала Казіміра Агінскага ў Слоніме, які быў празваны “сядзібай муз”.

У ім адбываліся грандыёзныя прадстаўленні на сцэне, памеры якой дазвалялі заязджаць на яе на конях. Частка сцэны ўяўляла сабой басейн для водных прадстаўленняў.

Міхаіл Агінскі (1730-1800)

Тэатр умяшчаў 2500 гледачоў. Сам Міхал Казімір Агінскі быў высокаадукаваным, адораным чалавекам, сярод яго асабістых сяброў быў Іозеф Гайдн, якому ён падказаў сюжэт араторыі “Стварэнне свету”.

Францішка Уршуля Радзівіл

Найбольш папулярнымі тэатральнымі творамі сталі "Камедыі і трагедыі", гаспадыні Нясвіжа пісьменніцы Францішкі Уршулі Радзівіл. У аснову пакладзены сюжэты з антычнай міфалогіі і сярэдневяковых твораў.

Многія выхаванцы прыгонных тэатраў праслаўлялі сцэны Варшавы і Пецярбурга.

У другой палове XVII-XVIII ст. па-ранейшаму дзейнічалі лялечны тэатр (батлейка) і школьныя тэатры пры езуіцкіх калегіумах, якія выконвалі функцыю навучання замежным мовам у час ігры на сцэне.

Мастацкія вырабы мануфактур

Да дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва належаць вырабы мануфактур. Адна з першых – Урэцкая шкляная мануфактура, якая выпускала люстэркі. Дынастыі мясцовых майстроў выраблялі сталовы посуд з каляровага малочнага шкла і крышталю.

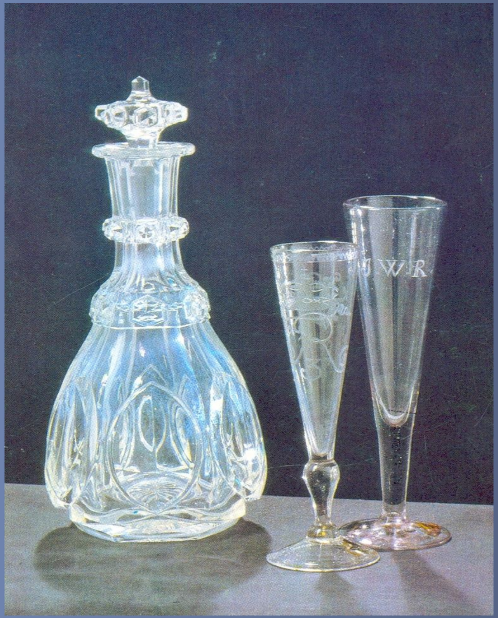

Урэцкае шкло

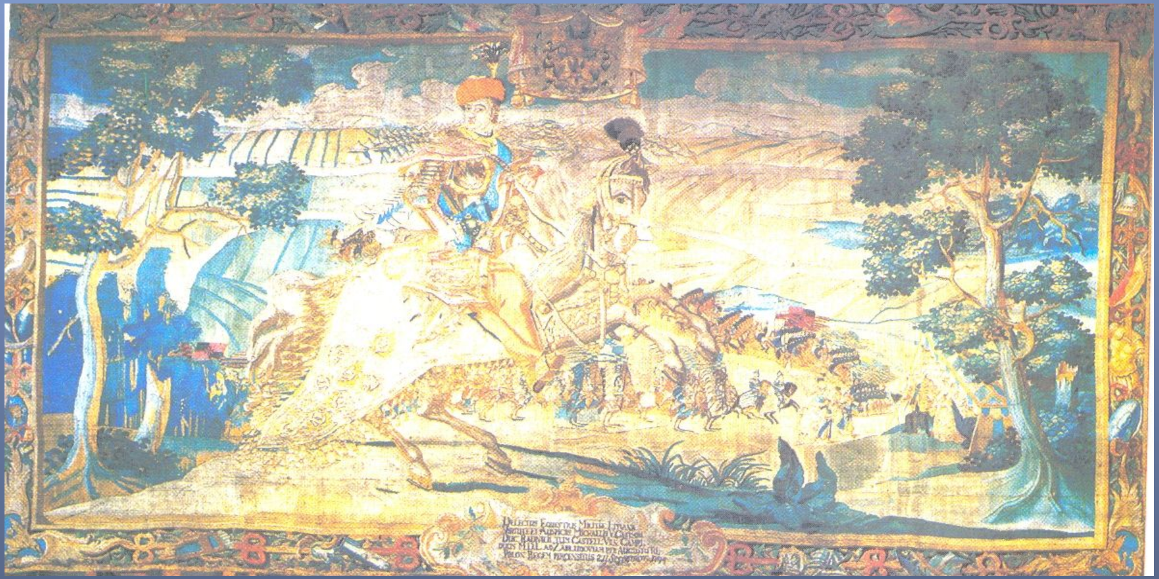

Габелен “Агляд войска пад Заблудавам”

Ткацкая мануфактура Радзівілаў па вырабе палатна для абіўкі сцен, бязворсавых дываноў (шпалер) існавала ў Карэлічах.

Сусветную славу мела Слуцкая мануфактура шаўковых паясоў. Шырокі шаўковы пояс быў неабходнай часткай магнацкага і шляхецкага касцюма. У якасці ўзору для слуцкіх паясоў паслужылі вырабы, якія з тэрыторыі Малой Азіі і Персіі (адсюль назва мануфактур – персіярні) траплялі на Беларусь. Каштавалі яны вельмі дарага, таму ад куплі паясоў перайшлі да іх вырабу.

Арнат, аздоблены ўстаўкай слуцкага пояса

Першая персіярня ўзнікла ў Нясвіжы, адкуль была перанесена ў Слуцк. Першапачаткова на іх працавалі турэцкія, а потым мясцовыя майстры. Вялікая калекцыя паясоў мелася ў Нясвіжскім палацы Радзівілаў.

Зрабіце тэст па тэме